

Esperanto

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.

12:42, 17 birželio 2012 versija naudotojo Xqbot (Aptarimas | indėlis)

(skirt) ←Prieš tai buvusi versija | žiūrėti esamą versiją (skirt) | Kita versija → (skirt)

Esperanto – labiausiai paplitusi šnekamoji dirbtinė kalba. Esperanto nėra (ir niekada nebuvo) gimtoji kalba jokiai tautai. Kalbos pavadinimas kilęs iš pseudonimo (Dr. Esperanto), kuriuo naudojosi L. L. Zamenhofas spausdindamas pirmą savo darbą šia tema. Pažodžiui tai reiškia „tas, kuris tikisi“. Zamenhofas, Bialystoke (Balstogėje) gyvenęs žydų okulistas pirmąją esperanto kalbos knygą Unua Libro (pirma knyga) išspausdino 1887 m., po maždaug 10 metų trukusio darbo.

Kurdamas esperanto kalbą, Zamenhofas norėjo, kad ją būtų galima lengvai išmokti ir kad ji taptų tarptautine kalba, antrąja kalba visiems pasaulyje, t. y. jis nenorėjo, kad ji pakeistų visas kitas kalbas, o tik palengvintų bendravimą tarp kalbančių skirtingomis kalbomis. Kai kurie esperantininkai to siekia iki šiol, o kiti naudoja šią kalbą bendravimui su užsieniečiais, pažindami kitų šalių kultūras. Šiuo metu tūkstančiai žmonių nuolat bendrauja tarpusavyje šia kalba visame pasaulyje.

Esperanto <i>(Esperanto)</i>	
Kūrėjas	L. L. Zamenhofas
Vartojimas	Tarptautinė kalba
Kalbančiųjų	Gimtoji: 200 iki 1000; Laisvai: nuo 10 000 iki 2 mln.
Kalbos kodai	
ISO 639-1:	eo
ISO 639-2:	epo
ISO/DIS 639-3:	epo

Turinys

- 1 Gramatika
- 2 Apibūdinimas
 - 2.1 Esperanto tikslai ir kilmė
 - 2.2 Charakteristika
 - 2.3 Oficialus pripažinimas
- 3 Raida
- 4 Vartotojai
- 5 Esperanto kalbos mokymas
 - 5.1 Susitikimai ir kelionės
 - 5.2 Esperanto kalbos tyrimai ir bibliotekos
 - 5.3 Profesiniai kontaktai ir specifiniai interesai
- 6 Kultūra
 - 6.1 Literatūra
 - 6.1.1 Vertimai

- 6.2 Teatras ir kinas
- 6.3 Muzika
- 6.4 Periodiniai leidiniai
- 6.5 Radijas ir televizija
- 7 Internetas
- 8 Visuotinės Esperanto Asociacijos paslaugos
- 9 Nuorodos

Gramatika

Esperanto kalbos adėcėlė sudaro 28 raidės:

Didžiosios raidės	Mažosios raidės	Garsai
A	a	/a/
B	b	/b/
C	c	/ts/
Ĉ	ĉ	/tʃ/
D	d	/d/
E	e	/e/
F	f	/f/
G	g	/g/
Ĝ	ĝ	/dʒ/
H	h	/h/
Ĥ	ĥ	/x/
I	i	/i/
J	j	/j/
Ĵ	ĵ	/ʒ/
K	k	/k/
L	l	/l/
M	m	/m/
N	n	/n/
O	o	/o/
P	p	/p/
R	r	/r/
S	s	/s/
Ŝ	ŝ	/ʃ/

Esperanto kalbos kūrėjas
L. L. Zamenhofas.
Nuotrauka daryta 1887

Lietuvos esperantininkų
sąjungos iškaba Kaune

T	t	/t/
U	u	/u/
Ŭ	ŭ	/w/
V	v	/v/
Z	z	/z/

Iš 26 lotynų/anglų abėcėlės raidžių atmetos 4 (q w x y) ir pridėtos 6 naujos, uždėjus stogelį priebalsėms c g h j s bei lankelį balsei u. Abėcėlėje yra 5 balsės (u, o, a, e, i), kurios žymi atskirą skiemenį, ir dvi pusbalsės (j ir u su lankeliu), kurios pridėtos po balsės sudaro dvibalsį. Žodyje kirčiuojama antras nuo galo (priešpaskutinis skienuo). Vienaskaitos daiktavardžiui nukandus galūnę -o, kirtis lieka tame pačiame skiemyje.

Apibūdinimas

Esperanto tikslai ir kilmė

Esperanto kalbos pagrindus 1887 m. Varšuvoje paskelbė Liudvikas Lazaris Zamenhofas, gimęs Balstogės kalbų mokytojo šeimoje, nuo vaikystės ieškojęs bendros kalbos žmonijai. Planingai sukurtos tarptautinės kalbos, skirtos ne tautinėms kalboms pakeisti, bet būti visiems žmonėms antrąja pagalbine kalba, idėja nebuvo nauja. Tačiau būtent Zamenhofas suprato, kad tokia kalba gali vystytis tik ją kolektyviai vartojant, todėl jis apribojo savo pradinį pasiūlymą minimaliu gramatikos išdėstymu ir nedidele žodžių atsarga. Šiandien esperanto kalba yra visiškai išsivysčiusi, turi visas išraiškos priemones ir savo kalbančiųjų bendruomenę, paplitusią visame pasaulyje. Daugelis Zamenhofo idėjų pralenkė tas, kurias vėliau paskelbė moderniosios interlingvistikos kūrėjas, struktūralistas Ferdinandas de Saussure (jo brolis René buvo esperantininkas).

Charakteristika

Esperanto kalba yra šnekamoji ir rašytinė. Jos leksikos pagrindas yra romaniškos ir germaniškos kalbos, sintaksė artima lotyniškai-slaviškai, dalyvių sistema prilygsta lietuviškai. Esperanto kalbos morfemos yra savarankiškos ir gali būti beveik neribotai jungiamos prie bet kurios šaknies, kaip izoliacinėse kalbose, pvz., kinų, tuo tarpu pagal žodžių darybą ji yra gimininga agliutinacinėms kalboms, pvz., turkų, suahili ar japonų.

Oficialus pripažinimas

1954 metais UNESCO Generalinė asamblėja pripažino, kad esperanto kalbos pasiekimai atitinka UNESCO tikslus bei idealus, ir tarp UNESCO ir Visuotinės Esperanto Asociacijos buvo užmegzti konsultaciniai santykiai. Nuo tada šių dviejų organizacijų bendradarbiavimas tęsiasi. 1977 metais UNESCO generalinis direktorius p. Amadou-Mahtar M'Bow pasakė kalbą 62-ojo Pasaulinio Esperanto Kongreso atidarymo ceremonijoje, o 1985 metais Generalinė asamblėja paragino UNESCO

priklausančias šalis ir tarptautines organizacijas plėtoti esperanto kalbos mokymą mokyklose ir vartoti ją tarptautiniuose reikaluose. Visuotinė Esperanto Asociacija (UEA) taip pat turi patarėjo statusą Jungtinėse Tautose, UNICEF (Tarptautinės pagalbos vaikams fonde), Europos Taryboje, Amerikos Valstybių Organizacijoje ir Tarptautinėje Standartizacijos Organizacijoje (ISO).

Raida

Pradinėje kalbos stadijoje būta apie tūkstančio šaknų, iš kurių buvo galima sudaryti dešimt-dvylika tūkstančių žodžių. Šiandien esperanto kalbos žodynuose esama 15000-20000 šaknų, iš kurių galima sudaryti šimtus tūkstančių žodžių. Kalba vystosi toliau, Esperanto kalbos akademija kontroliuoja jos raidos tendencijas. Per daugiau kaip šimtą metų kalba buvo naudojama įvairiausiems tikslams, net kontroversiškiems ar problematiškiems. Kalba buvo uždrausta, jos vartotojai persekiojami, ir Stalino (kaip „kosmopolitų“ kalba), ir Hitlerio (kaip žydų kalba, nes kalbos kūrėjas Zamenhofas buvo žydas). Yra gal tūkstantis žmonių, kurie nuo pat gimimo ją kasdien vartoja namuose.

Vartotojai

Visuotinę Esperanto Asociaciją (UEA) sudaro aktyviausi esperanto bendruomenės nariai, ji turi savo skyrius 62 šalyse, o individualių narių yra dvigubai didesniame šalių skaičiuje. Skaičiuojant pagal parduotų vadovėlių bei vietinių esperanto draugijų narių skaičių, galima teigti, kad bent šiek tiek šią kalbą moka šimtai tūkstančių, o gal ir milijonai žmonių. Esperantiškai kalbančių žmonių esama visose pasaulio šalyse, iš kurių gana daug tokiose skirtingose šalyse, kaip Kinija, Japonija, Brazilija, Iranas, Madagaskaras, Bulgarija ir Kuba.

Esperanto kalbos mokymas

Kadangi esperantiškai susišnekėti išmokstama greitai, toji kalba yra idealus įvadas į užsienio kalbų mokymąsi. Jau po kelių savaičių besimokantieji gali susirašinėti esperanto kalba, o po kelių mėnesių – vartoti ją ir išvykose į užsienį. Eksperimentai ir neformalūs stebėjimai patvirtina, kad parengiamasis esperanto mokymasis teigiamai veikia ir pirmosios, ir antrosios svetimos kalbos studijas. Nors ji ir yra dėstoma kai kuriose mokyklose, dažniausiai jos išmokstama savarankiškai bei susirašinėjant (paprastu ar elektroniniu paštu) arba vietiniuose esperantininkų klubuose. Vadovėliai ir didaktinė medžiaga egzistuoja daugiau kaip šimtu kalbų.

Susitikimai ir kelionės

Kasmet esperanto kalba vyksta daugiau kaip šimtas tarptautinių konferencijų ir susitikimų – be jokių vertėjų. Didžiausi tokie susitikimai yra Pasauliniai esperantininkų kongresai, paskutinaisiais metais vykę Adelaidėje (Australija, 1997), Montpeljė (Prancūzija, 1998), Berlyne (Vokietija, 1999), Tel Avive (Izraelis, 2000), Zagrebe (Kroatija, 2001), Fortalezoje (Brazilija, 2002), Gėteburge (Švedija, 2003), Pekine (Kinija, 2004), Vilniuje (Lietuva, 2005) ir Florencijoje (Italija, 2006).

Artimiausias kongresas Jokohamoje (Japonija, 2007). Pirmasis arabų šalių esperantininkų simpoziumas įvyko Amane (Jordanija, 2000), penktasis visos Amerikos kongresas buvo Meksikos sostinėje 2001 m., Azijos kongresas Seule (Pietų Korėja, 2002). UEA jaunimo sekcijos vadovaujamos „Pasporta Servo“ (Pasų paslauga) 2002 metų leidinyje yra 1200 adresų 82 šalyse, kur keliaujantys esperantininkai gali gauti nemokamą nakvynę.

Esperanto kalbos tyrimai ir bibliotekos

Daugelis universitetų yra įtraukę esperanto kalbą į lingvistikos kursą, kai kuriuose ji yra atskiras studijų dalykas. Ypač pažymėtinas Budapešto Eötvös Lorand universitetas, suteikiantis esperanto kalbos diplomą, ir Poznanės universitetas su interlingvistikos programos diplomu. JAV šiuolaikinių kalbų asociacijos bibliografija kasmet įregistruoja daugiau kaip 300 mokslinių publikacijų apie esperanto kalbą. Didžiosios Britanijos esperantininkų sąjungos biblioteka turi virš 20000 vienetų. Kitos didelės bibliotekos yra: Tarptautinis esperanto muziejus Vienoje (Austrijos Nacionalinės bibliotekos dalis), Hodlerio biblioteka prie Centrinės UEA įstaigos Roterdame ir Esperanto kolekcija Aalene, Vokietijoje. Vienos ir Aaleno bibliotekoms galima daryti užklausas per internetą ir tarptautinę tarpbibliotekinio abonemento sistemą.

Profesiniai kontaktai ir specifiniai interesai

Egzistuoja profesinės esperantininkų organizacijos, pvz., gydytojų, rašytojų, geležinkeliečių, mokslininkų, muzikų ir daugelio kitų. Tokios organizacijos dažnai leidžia savo žurnalus, organizuoja konferencijas ir padeda diegti šią kalbą tam tikrose specializuotose profesinės veiklos srityse. San Marino Tarptautinė Mokslų Akademija siekia palengvinti bendradarbiavimą universitetų lygyje. Reguliariai pasirodo originalūs ir verstiniai leidiniai esperanto kalba tokiose srityse, kaip astronomija, informatika, botanika, entomologija, chemija, teisė ir filosofija. Egzistuoja daugybė esperantininkų organizacijų, jungiančių tam tikrų interesų grupes, pvz., skautų, aklujų, šachmatininkų ir Go žaidėjų. UEA yra atskiras jaunimo skyrius TEJO, kuris dažnai organizuoja savo tarptautinius renginius ir leidžia savo periodinius leidinius. Budistai, šintoistai, katalikai, kvakeriai, protestantai, mormonai, bahajai turi savo esperantiškas organizacijas. Daugybė socialiai aktyvių grupių vartoja šią kalbą.

Kultūra

Literatūra

Klestinčios esperantiškos literatūros tradicijas pripažino PEN internacionalas, kuris per savo 60-tąjį kongresą 1993 m. rugsėjo mėnesį priėmė esperanto skyrių savo nariu. Žymūs šiuolaikiniai esperanto rašytojai yra prozininkai Trevor Steele (Australija), Istvan Nemere (Vengrija) ir Spomenka Štimec (Kroatija), poetai William Auld (Škotija), Michail Gišpling de Diego (Venesuela) ir Kurisu Kei (Japonija). W. Auld 1999 ir 2000 metais buvo kandidatu Nobelio literatūros premijai už jo indėlį į poeziją.

Vertimai

Tarp daugybės pastaraisiais metais išverstų kūrinių yra Hemingvėjaus „Senis ir jūra“, Tolkinio „Žiedų valdovas“, Garsijos Markeso „Šimtas metų vienatvės“, Omaro Chajamo „Rubajatai“, Graso „Skardinis būgnelis“, Marko Polo „Nuostabių dalykų knyga“ ir didžioji Cao Xueqino šeimyninė saga „Svajonė apie raudoną namą“.

Vaikams prie Asterikso, Mikės Pūkuotuko, Pepės Ilgakojinės, Muminukų personažų prisijungė suomių autoriaus Tove Jansono ir L. Frank Baumo knygų veikėjai, jiems prieinamas www tinklas. Iš esperanto kalbos išverstas „Maskaradas“, kurį 1965 m. išleido Tivadar Soros, finansininko Džordžo Sorošo tėvas; knygoje pasakojama apie jo šeimos pergyvenimus nacių okupuotame Budapešte. Ši knyga išleista angliškai D. Britanijoje (2000) ir JAV (2001), pasirodė ir rusiškas, vokiškas bei turkiškas vertimai.

Teatras ir kinas

Paskutiniu metu esperanto kalboje pasirodė tokių autorių, kaip Goldonio, Ionesko, Šekspyro ir Alano Ayckbourgo dramos kūriniai. Daugelis Šekspyro veikalų yra išversta į esperanto kalbą. Kaip vieną iš naujausių pastatymų šia kalba reikia paminėti „Karalių Lyrą“ Hanojaus scenoje, Vietname 2001 m. gruodžio mėn., vaidinant vietos aktoriams. Nors Čaplino filmo „Didysis diktatorius“ scenose buvo esperantiškų užrašų, pilnametražinių filmų dar maža. Pažymėtiną išimtį sudaro Williamo Shatnerio filmas „Košmaras“, kurio dialogai vien esperanto kalba.

Muzika

Muzikos žanras esperanto kalba apima populiarias ir liaudies dainas, toko ir kabaretų muziką, pjeses solistams bei chorams, ir net operą. Populiarūs kompozitoriai ir atlikėjai, įskaitant Elvį Costello Britanijoje ir Maiklą Džeksoną JAV, įkvėpti esperanto kalbos skambumo, sukūrė ir įrašė daug kūrinių su tekstais esperanto kalba. Kai kurie kūriniai iš grynai esperantiško Warner albumo, išleisto 1996 m. lapkričio mėnesį Ispanijoje, pateko į populiariausių dainų sąrašą. Klasikiniuose kūriniuose orkestrams ir chorams atsiranda esperantiški tekstai, pavyzdžiui, Lou Harisono „La koro Sutro“ ir pirmoji Davido Gaineso simfonija (abu iš JAV). Esperantiška muzika randama Internetė, įskaitant ir kelis tinklalapius, skirtus esperantiškai karaokei.

Periodiniai leidiniai

Esperanto kalba reguliariai leidžiama daugiau kaip šimtas laikraščių ir žurnalų, tame skaičiuje naujienu žurnalas „Monato“ (Mėnuo), literatūrinis žurnalas „Fonto“ (Versmė) ir UEA leidinys „Esperanto“. Dvisavaitinis esperanto pasaulio naujienu leidinys „Eventoj“ (Įvykiai) išeina ir elektronine forma, kaip ir mėnėtas „Monato“. Ir kai kurie kiti leidiniai pateikia santraukas www. Yra periodinių leidinių, skirtų medicinai ir kitiems mokslams, religinių žurnalų, periodinių leidinių jaunimui, auklėjimo temomis ir daugybė specialios tematikos žurnalų.

Radijas ir televizija

Austrijos, Brazilijos, Kinijos, Kubos, Vengrijos, Italijos ir Lenkijos radijo stotys reguliariai transliuoja laidas esperanto kalba. Taip pat ir Vatikano radijas. Kai kurios programos girdimos ir per internetą. Įvairiose šalyse vyksta esperanto kalbos kursai per televiziją, pvz., neseniai transliuota 16 dalių BBC programa „Mazi en Gondolando“ Lenkijos pirmuoju kanalu.

Internetas

Elektroniniai tinklai yra sparčiausiai plintanti ryšių priemonė esperantininkų kontakte. Jau egzistuoja keli šimtai esperantiškų diskusijų klubų, kuriuose svarstomos temos nuo šios kalbos vartojimo šeimose iki bendrosios reliatyvumo teorijos. Esperanto kalba plačiai vartojama pokalbių svetainėse ICQ, IRC ir PalTalk. Esperantiški www puslapiai skaičiuojami šimtais tūkstančių, informacijos apie juos galima rasti Virtualioje Esperanto Bibliotekoje ar bet kurioje paieškoje surinkus žodį „esperanto“.

Visuotinės Esperanto Asociacijos paslaugos

UEA publikuoja knygas, žurnalus ir metraštį, kuriame išvardinamos esperantininkų organizacijos bei jų atstovai visame pasaulyje. Šios publikacijos, o taip pat informacija apie kompaktinius diskus, kasetes ir kt. yra pateikiamos UEA knygų kataloge, kurį galima gauti spausdintame pavidale bei Internete. Asociacijos Knygų paslaugų fonde yra daugiau kaip 3500 pavadinimų. UEA leidinys anglų ir prancūzų kalbomis „Esperanto documents“ (Esperanto dokumentai) skelbia duomenis apie šiuolaikinę esperanto kalbos padėtį ir gaunamas centrinėje UEA įstaigoje Roterdame.

Nuorodos

- Etnologijos kalbos kodo „epo“ informacija (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=epo) (angl. *Ethnologue information on language by code „epo“*)
- [esperanto.net](http://esperanto.net/info/index_lt.html) (http://esperanto.net/info/index_lt.html) – daug naudingų nuorodų
- *lernu!* (<http://lt.lernu.net>) – didžiausia daugiakalbė interneto svetainė esperanto kalbos mokymuisi
- *Kurso de Esperanto* (<http://www.cursodeesperanto.com.br/bazo/index.html?en>) – vienas populiariausių ir efektyviausių kursų, greitai išmokinantis esperanto kalbos pagrindus (prieinamas ir lietuvių kalba)
- Борис Колкер. Учебник языка эсперанто. Основной курс (<http://www.esperanto.mv.ru/Lernolibro/index.html>)
- *Esperanto mozaika* (<http://emozaika.info>) – informacinis portalas apie esperanto, informacija apie esperanto kalbą ir judėjimą, Lietuvos esperantininkų duomenų bazė
- [esperanto.lt](http://www.esperanto.lt) (<http://www.esperanto.lt>) – Lietuvos esperantininkų sąjungos interneto svetainė
- *JUNECO* (<http://www.juneco.mums.lt>) – Vilniaus jaunimo esperantininkų klubas

- [1] (<http://instinct.host.sk/esperanto/>) – informacija apie esperanto

Rodomas puslapis "<http://lt.wikipedia.org/w/index.php?title=Esperanto&oldid=3953168>"

Kategorija: Esperanto

- Šis puslapis paskutinį kartą keistas 17 birželio 2012 12:42.
- Tekstas pateikiamas pagal Creative Commons Attribution/Share-Alike Licenciją; gali būti taikomos papildomos sąlygos. Detaliau – Terms of Use .